

ולדימיר פפרני

אחר

על לב טולסטוי

מוסד ביאליק • ירושלים

Vladimir Paperni
Other One – Lev Tolstoy

עריכת הלשון: עדי לייבו
הבאה לדפוס: חגית גאון

הספר יוצא לאור בסיוע

רשות המחקר באוניברסיטת חיפה

מסת"ב 5-339-336-965-978 ISBN

©

כל הזכויות שמורות למוסד ביאליק • ירושלים, תשפ"א

סדר ועימוד: יהודית שטרנברג

הדפסה וכריכה: דפוס כספית, ירושלים

Copyright by the Bialik Institute, Jerusalem 2021

www.bialik-publishing.co.il

Printed in Israel

התוכן

9	מבוא
37	חלק ראשון: מחבר אחר
139	חלק שני: הגות אחרת – הפילוסופיה של לב טולסטוי בין מיסטיקה לרציונליזם

מבוא

השכם בבוקר ביום 10 בנובמבר 1910 נמלט לב ניקולייביץ' טולסטוי מביתו באחוזת יסניה פוליאנה, היכן שהתגורר רוב חייו. הוא תכנן לחיות את שארית חייו על פי השקפותיו, כאדם אלמוני, הרחק מסביבתו הרגילה והרחק מאשתו וממשפחתו, שקשרו אותו בסביבה זו של בעלי ממוץ. אך גורלו היה אחר. כעבור שלושה ימים מתחילת מסעו אל דרום רוסיה – ומשם לקווקז או לכולגריה, שהרי לא קבע סופית את יעדו – חלה טולסטוי בדלקת ריאות. הוא נאלץ לעצור בתחנת הרכבת אסטובו, ושם הלך לעולמו כעבור שבוע, ביום 20 בנובמבר באותה שנה. בקרבת הבניין של תחנת הרכבת, שבו גסס טולסטוי, התכנסו מאות עיתונאים (טולסטוי וקומץ ידידיו שהו בבניין בדירתו של מנהל התחנה, לאחר שזה התפנה ממנה עם משפחתו). הציבור רצה לדעת את הפרטים. למשך שבועיים היו עזיבת הבית, המסע האחרון ומותו של טולסטוי לנושאים העיקריים שכתבו עליהם בעיתונים ברוסיה, באירופה ובאמריקה. מהעיתונאים הרבים שפרסמו תגובות על עזיבתו של טולסטוי היה ולדימיר (זאב) ז'בוטינסקי, אז כתב בעיתון "אודסקיה נובוסטי" (חדשות אודסה). במאמרו "קרן של שקיעה", שנכתב שבוע לפני מותו של טולסטוי, טען ז'בוטינסקי:

טולסטוי הוא הדמות הגדולה באנושות בימינו, וייתכן שהוא אחרון הענקים בעולם שהתגמד [...]. אתה מעריך אותו פשוט משום שהוא ענק, התגלמות נאדרת לעוצמה האנושית ההולכת ונאלמת; הוא נחמתנו על דלותנו ההמונית [...]. כבר

אינך מתבייש כל כך להיות אדם, ומתחשק לך לזקוף את גורך ולהביט בהתרסה היישר כלפי שמייים, כשאתה נזכר שטולסטוי קיים ושהוא בן זמננו [...] באותו יום [שעזב את אחוזתו] השלים טולסטוי את הטובה ביצירותיו. יצירה זו הייתה הוא עצמו. [...] לא בחיקה של אימא טבע הוא נולד, כמו שאנו מכירים אותו. מטבעו היה דווקא אדם חמדן, שתלטן, אכזר ושטוף תאוות. אילו בקעה מפיו הטפתו של ניטשה, איש לא היה משתומם. הרי בכוח רצונו האדיר התקומם על עצמו והתפתל במאבק ממושך עם עצמו, ובו הנחיל לעצמו רעיונות, רגשות ומילים חדשים.¹

כמו רבים אחרים מבני דורו, ז'בוטינסקי חשב ודיבר על גדולתו של טולסטוי בקטגוריות המקובלות של תקופתו, ראשית המאה העשרים. בני התקופה התביישו בהעדר העוצמה והכוח שאפיין את זמנם וחלמו על עלייתם של גיבורים-ענקים שיגרמו להתחדשות הגזע האנושי העייף והחלש. לנביא החלומות האלה נחשב פרידריך ניטשה – אדם שיצא "מחיקה של אימא טבע" חלש וחולני ופילוסוף שהילל את העוצמה, את הכוח, את השתלטנות ואת החמדנות.

כידוע, ההיסטוריה עונה למשאלות ליבם של בני אדם בדרכה המיוחדת. כאשר באו לאירופה הענקים הרצויים כל כך לנין, מוסוליני (כידוע, לזמן מה היה ז'בוטינסקי מחסידיו), סטלין או היטלר, הם זכו לסגידת ההמונים אך גם השאירו אחריהם הרס וחורבן. לב טולסטוי לא היה ענק ולא חמד להיות ענק מוביל העמים מסוג קיצוני זה או מכל סוג אחר, מתון מזה. הוא לא שאף להתרומם ולשלוט בהמונים וגם לא אהב את גילויי ההערצה שליוו אותו בהופעותיו הפומביות בשנות חייו האחרונות. הוא התנגד

Vladimir Zhabotinskiy, "Luch Zakata", *Lev Tolstoy v Iyerusalime*, 1
 Moscow: Novoe Literaturnoe Obozrenie, 2013, p. 421. כאן ובהמשך
 הספר כל התרגומים מרוסית שלי.

לניסיונות של מקצת חסידי תורתו הרליגיוזית להתארגן ולהעמידו כמנהיג בראש תנועתם והקפיד להיות אדם בעל שיעור קומה רגיל. יש להסכים עם ז'בוטינסקי, אישיותו של טולסטוי כמו שנצטיירה לעת זקנתו הייתה יצירת חייו העיקרית. אך אין צורך להגזים, אף בליבו של טולסטוי הצעיר היה מקום לא רק לתשוקות ולתאוות אלא גם לאהבת רעהו, לרצון טוב ולשאיפה לשיפור עצמי. דווקא השאיפה המתמדת להשתפר עם השאיפה המתמדת "ליצור יצירות ספרות נעימות ומועילות לאנשים", כמו שאמר פעם טולסטוי, בנו את דמותו כתופעה היסטורית ייחודית – ובכלל זה מפעל יצירתו הספרותית, מפעלו כמטיף דת ומוסר ומפעל חייו הפרטיים, שהיה פתוח לצפייה של רבים ונהיה לחלק לא-נפרד ממורשתו. לפיכך ההתבוננות הנכונה בטולסטוי היא התבוננות בדמותו ההיסטורית-הריאלית ובדמותו האומנותית בעת ובעונה אחת, כמו היה הגיבור הראשי של יצירתו – הלוא היא חייו.

בשני העשורים האחרונים של חייו הממושכים וגם לאחר מותו הצליח טולסטוי לזכות בכל התוויות הקלסיות של האחרות – הן החיוביות הן השליליות. אחר הוא כל מי שנתפס בקרב הזולת כמי שאיננו כמו כולם. אחר יכול להיתפס כנעלה – גיבור, אדם גדול, גאון, ענק, קדוש, נביא, מורה רוחני, מיטיב – בעוד הכול אינם מגדירים את עצמם כך. אחר יכול להיתפס גם כנחות – זר, נוכרי, ברברי, מזר, אויב, פושע, רשע, מטורף, בוגד, כופר וגם מפלצת, שד או שטן – בעוד הכול תמיד שפויים, לפי ההגדרה, ולעולם אינם זרים או מזורים או רשעים או בוגדים או כופרים או מפלצות או שדים. על טולסטוי אמרו ומוסיפים לומר גם היום שהוא גאון, ענק, חכם גדול, איש האמת, אך גם מפלצת, אויב אלוהים ואויב העם הרוסי, שד, אנטיכריסט, שקרן, מטורף וכיוצא באלה.

ומדוע כך הדבר? התשובה לשאלה זו איננה פשוטה. אומנותו ורעותיו של טולסטוי, במהלך חייו ולאחר מותו, משכו קהלים רבים ומגוונים ברוסיה ומחוצה לה, במערב ובמזרח. אך הקהלים האלה בדרך כלל לא היו מוכנים לקבל את טולסטוי במלואו. למעשה רק לפרק זמן מועט, בסוף שנות החמישים ותחילת שנות